

OIKEUSMINISTERIÖLLE

Viite: VN/9791/2020

Asia: Lausunto rikosprosessin tehostamista koskevasta mietinnöstä

Suomen tuomariliitto – Finlands domareförbund ry (jäljempänä Tuomariliitto) lausuu pyynnön johdosta seuraavaa:

Yleistä

Mietinnön päätavoitteena on rikosprosessien tehostaminen erityisesti tiivistämällä syyttäjän ja esitutkintaviranomaisten niin sanottua esitutkintayhteistyötä (s. 10). Esitetyt muutokset ovat pääosin kannatettavia, sillä oletettavaa on, että syyttäjän nykyistä aikaisempi, etupainotteinen mukanaolo rikosprosessissa toisi tiettyjä tehokkuushyötyjä siinäkin tapauksessa, että asia etenee oikeudenkäyntiin asti. Lisäksi uudistus olisi omiaan nopeuttamaan syyteharkintaa.

Kaiken kaikkiaan Tuomariliitto korostaa, että oikeudenhoidon tehokkuutta ei voida realistisella tavalla turvata pelkästään lisäämällä viranomaisten lakisääteisiä velvollisuuksia. Tällaisten velvollisuuksien toteuttamiseen tulee turvata riittävät henkilö- ja muut resurssit eli riittävä rahoitus. Etupainotteisuuden lisääminen edellyttää välttämättä, että esitutkintaviranomaisilla ja syyttäjillä ei ole liiallista työpainetta, joka vaikeuttaa huolellista perehtymistä asioihin heti käsittelyn alkuvaiheessa ja tuottaa tehokkuushyötyjä jatkoprosessissa.

Kuten mietinnössä (s. 107) todetaan, esitettyjen muutosten vaikutukset tuomioistuinten toimintaan ovat pääosin välillisiä. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, etteivätkö rikosprosessin keskeisten toimintojen muutokset vaikuttaisi merkittäväällä tavalla myös tuomioistuinten työhön. Lisäksi mietinnössä esitetään merkittävää laajennusta tuomioistuimissa kiireellisinä käsiteltäviin asioihin. Tällaisella muutoksella tulisi olemaan arvioitua huomattavasti suuremmat kerrannaisvaikutukset tuomioistuinten työlle. Esitetyillä esitutkintaan ja syyteharkintaan liittyvillä ehdotuksilla ei ole kuvatun mukaista näkyvää tai suoraa vaikutusta tuomioistuinten toimintaan. Tehokkaamman esitutkinnan ja syyteharkinnan vaikutukset eivät näin ollen ole esitetyn mukaisesti lähtökohtaisesti kompensoitavissa tuomioistuinten toiminnassa. Tällaisen kompensoinnin esittäminen edellyttää vähintäänkin lisäselvitystä siitä, että esitutkintaan tehdyt muutokset tosiasiallisesti helpottavat, parantavat, nopeuttavat tai tehostavat rikosasioiden käsittelyä kärjäoikeudessa ja tuottavat näin resurssihyötyjä.

Tuomariliitto keskittyy tässä lausunnossaan niihin mietinnössä esitettyihin ja arvioituihin uudistuksiin, joilla on erityistä merkitystä tuomareiden työn kannalta.

Nuorten asianomistajien asiat

Mietinnössä esitetään, että pääkäsittely tulisi järjestää 30 päivän kuluessa asian vireille tulosta asianomistajan ollessa alle 18-vuotias, jos epäilty rikos kohdistuu asianomistajan henkeen, terveyteen, yksityisyyteen, rauhaan, kunniaan, vapauteen tai seksuaaliseen itsemääräämisoikeuteen. On kannatettavaa, että alle 18-vuotiaaseen asianosaiseen kohdistuva rikosepäily tulisi selvittää viivytystä läpi rikosprosessin. Ehdotettu muutos edellyttäisi kuitenkin tuomioistuimilta järjestelyjä, joissa normaalirytmistä poikkeavaa päivystystyyppistä toimintaa joudutaan lisäämään. Tämä sitoisi sekä tuomari- että tilaresursseja ja edellyttäisi erityisjärjestelyjä kyseisten rikosasioiden saapuessa tuomioistuimen käsiteltäväksi. Ilman riittävää resursointia uudistuksen tavoitteet jäävät toteutumatta ja tuomioistuinten toimintaedellytykset heikkenevät entisestään, vaikka Marinin hallitusohjelman tavoitteiden mukaan ”oikeudenhoidon riittävät resurssit turvataan ja oikeudenkäyntien kokonaiskesto lyhennetään”.

Tuomariliitto kiinnittää huomiota siihen, että mietinnössä viitatuissa eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisussa ja muissa selvityksissä nuorten asianomistajien rikosprosessi viivästyy ennen muuta esitutkintavaiheessa, ei siis tuomioistuimissa. Tästä huolimatta mietinnössä esitetään säädettäväksi ainoastaan tuomioistuinten osalta ehdottomasta aikarajasta, kun esitutkintaviranomaisten ja syyttäjien osalta säädettäisiin vain käsittelyn kiireellisyydestä (s. 121 ja 129). Jos tavoitteena on prosessin nopeuttaminen, niin tulisi tarkastella koko rikosprosessiketjua ja onko aiheellista saada lisää tehokkuutta prosessin alkupäähän esitutkintaan ja syyteharkintaan sekä sen jälkeen tarkastella voisiko tuomioistuinkäsittelyssä olla kuitenkin esimerkiksi jokin pidempi määräaika kuin 30 päivää tai vain määrätä asiat kiireellisenä käsiteltäviksi.

Esitetty säännös ei olisi myöskään yhteismitallinen alaikäistä vastaajaa koskevan kiireellisyyssäännöksen kanssa. Viimeksi mainittu näet soveltuu ainoastaan, jos vastaaja on syytteessä rikoksesta, josta syytteessä mainittujen seikkojen vallitessa tehtynä on säädetty ankarampi rangaistus kuin kuusi kuukautta vankeutta. Nuorten asianomistajien osalta sen sijaan lievemmätkin rikokset – esimerkiksi viestintärauhan rikkominen tai kunnianloukkaus – olisi käsiteltävä yhtä kiireellisinä. Valmistelussa on myös syytä kiinnittää huomiota siihen, että onko kiireellisyysperuste aiheellinen kaikissa esitetyissä asiaryhmissä pelkästään asianomistajan iän perusteella. Lisäksi käytännön ongelmia saattaisi aiheutua useita asianomistajia käsittävissä juttukokonaisuuksissa. Kysymyksessä voi olla laajakin asia, ja käsittelyn järjestäminen 30 päivän kuluessa asian vireille tulosta voi olla haasteellista. Asianosaisten tulisi saada kutsut oikeudenkäyntiin ajoissa ja myös asianosaisten on ehdittävä valmistautumaan oikeudenkäyntiin.

Kiireelliset asiat sekoittavat tuomioistuinten työnkulkuja, kun niille on järjestettävä aikaa muiden asioiden lomassa. Niitä on vaikea työsuunnittelussa ennakoida. Yhden kiireellisen asian käsittely on siten aina pois muiden asioiden valmistelusta tai tuomioiden kirjoittamisesta, mistä aiheutuvat ongelmat ovat omiaan kertautumaan ja heijastumaan kaikkien muidenkin asioiden käsittelyyn. Kun kiireelliseksi määrättyt asiat on käsiteltävä ja tuomiot laadittava ennen muita asioita, tulee muiden asioiden käsittely vastaavasti viivästyään, eikä esimerkiksi niiden tuomioita voida laatia heti pääkäsittelyn jälkeen, jolloin se kävisi nopeimmin. Lisäksi kiireelliset asiat vaikeuttavat työn aikatauluttamista ja suunnittelua, mikä on välttämätöntä juttumäärän hallitsemiseksi.

Tähän nähden Tuomariliitto pitää alimitoitettuna mietinnössä (s. 107) arvioitua muutaman henkilötyövuoden lisäresurssitarvetta. Ei myöskään voida lähteä samassa yhteydessä esitetyin

tavoin siitä, että tämänkin tarpeen kompensoisivat muiden viranomaisten tehokkuutta lisäävät toimet, jolloin tuomioistuimiin ei osoitettaisi lainkaan lisäresursseja siitä huolimatta, että alaikäisyyden perusteella kiireellisinä käsiteltävien asioiden määrä tulisi kaksinkertaistumaan.

Muut toimenpiteet

Tekniikan hyödyntämistä rikosprosessissa tulee kehittää edelleen. Esitutkintalainsäädännössä on jo pitkään esitöiden tasolla puollettu kuulustelujen huomattavasti nykyistä laajempaa tallentamista myös niissä tilanteissa, joissa kertomusta ei ole tarkoitus käyttää todisteena, vaan niin sanottuna vertailuaineistona silloin, kun kuultava kieltäytyy kertomasta tai poikkeaa aikaisemmasta kertomuksestaan. Tällaisten tallenteiden avulla voitaisiin oletettavasti vähentää oikeudenkäynneissä varsin yleisiä väitteitä kuulustelujen kuluissa tai tulkkauksessa tapahtuneista virheistä. Ääni- ja kuvatalenne antaisi tuomioistuimen kannalta esitutkintapöytäkirjaa olennaisesti paremmat edellytykset kertomuksen luotettavuuden arviointiin. Lisäksi on katsottu, että tallentaminen vapauttaisi kuulustelijan keskittymään pöytäkirjaamisen asemesta paremmin itse kuulustelutilanteeseen.

Mietinnössä esitetään uutta säännöstä, jonka mukaan kuulustelu olisi lähtökohtaisesti tallennettava, mikäli kuulusteltava sitä pyytää. Säännöksen nykyistä sanamuotoa voidaan pitää epäonnistuneena, mitä osoittaa se, että kuulustelujen videotallointi on harvinaista, vaikka tarve esimerkiksi kuulustelun toimittamistavan jälkikäteiseen todentamiseen tulee esille oikeudenkäynneissä yhä useammin. Tuomariliitto katsoo, että tässä yhteydessä olisi perusteltua ottaa kuulustelujen videointi lähtökohdaksi riippumatta siitä, että pyytääkö tai haluaako kuulusteltava sitä.

Esitutkintayhteistyön vahvistaminen ja sovittelun lisääminen ovat kannatettavia keinoja rikosprosessin tehostamiseen, eikä niiden osalta ole erityistä lausuttavaa.

Tuomariliitto yhtyy mietinnössä esitettyihin käsityksiin siltä osin kuin siinä on katsottu, ettei tuomioiden perusteluvollisuuteen, rikosasioiden valmisteluun käräjäoikeuksissa tai preklusioon ole tässä vaiheessa tarvetta säätää muutoksia.

Laajojen ja haastavien rikosasioiden määrä on kasvanut, kuten mietinnössä (s. 27) on todettu. Esimerkiksi huumausaine-, ympäristö-, työ- ja talousrikoksiin liittyy runsaasti erityisasiantuntemusta edellyttäviä kysymyksiä. Erityisosaamista tulisi vahvistaa ja tukea koko ketjussa esitutkinnasta asian tuomioistuinkäsittelyyn asti. Myös koulutusta tulisi lisätä.

Taloudelliset vaikutukset

Asian jatkovalmistelussa tulisi kiinnittää huomiota erityisesti siihen, että osittaisratkaisuja tehtäessä muutosten taloudelliset vaikutukset arvioidaan usein niin vähäisiksi, että ne päädytään ehdottamaan hoidettaviksi virastojen nykyisten talousarviomäärärahojen puitteissa. Kuitenkin useat samankaltaiset, vähäisinä näyttäytyvät muutokset vaikuttavat merkittäväällä tavalla tuomioistuinten toimintamahdollisuuksiin. Tämä johtaa vääjäämättä tuomioistuimen toiminnassa näkyvään resurssipulaan, joka vaikuttaa ihmisten oikeusturvan toteutumiseen merkittävästi. Tästä syystä Tuomariliitto pitää ehdottoman tärkeänä, että asian jatkovalmistelussa muutoksen taloudelliset vaikutukset tuomioistuimille arvioidaan tarkemmin ja että ne kompensoidaan täysimääräisinä

Lausunnon valmistelu

Lausunnon ovat valmistelleet asessorit Jurkka Jämsä ja Peter Huhanantti. Lausuntoa on käsitelty oikeuspoliittisessa valiokunnassa 4.4.2022 ja kirjallisesti hallituksessa.

Helsingissä 13.5.2022

Suomen tuomariliitto – Finlands domareförbund ry

Sanna Mantila
puheenjohtaja

Minna Hällström
varapuheenjohtaja

Suomen tuomariliitto - Finlands domareförbund ry toimii tuomioistuinlaitoksen kehittämiseksi sekä sen merkityksen ja tuomarin riippumattoman aseman säilyttämiseksi yhteiskunnassa. Tuomarikunnanyhteisenä järjestönä Tuomariliitto valvoo ja edistää jäsentensä ammatillisia ja muita yhteisiä pyrkimyksiä.